

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора педагогічних наук,
професора Форостян Ольги Іванівни на дисертаційну роботу
Полупанової Яни Миколаївни «Організаційно-методичне забезпечення
діяльності фахівців (консультантів) інклюзивно-ресурсних центрів в
умовах викликів сьогодення», представлену на здобуття наукового
ступеня доктора філософії за спеціальністю 016 Спеціальна освіта**

У контексті освітніх реформ в Україні чільне місце посідає стратегія розвитку освіти дітей з особливими освітніми потребами, що орієнтована на визнання індивідуальних освітніх потреб та індивідуальної освітньої траєкторії кожної особистості.

Закономірно, що втілення інклюзивної парадигми, як поетапний процес взаємообумовлених трансформацій, пов'язане з комплексом змін на всіх щаблях освітньої системи. Саме таке багатовекторне бачення впровадження інклюзивного навчання, як системи цільових установок, відповідних норм, специфічних навчальних технологій, простежується на сучасному етапі в теоретичних розробках і практичній діяльності вчених і педагогів України.

Реалізація інклюзії в навчальній практиці має ґрунтуватися на комплексній переорієнтації всієї системи освіти з формуванням якісно нового розуміння суті навчання і розвитку кожної дитини, яка є насамперед особистістю, що формується під впливом комплексу факторів соціального середовища.

Для поширення інклюзивної практики необхідні трансформаційні зміни: на рівні усталення нових ціннісних орієнтацій; встановлення нового інклюзивного менеджменту; переосмислення ролей всіх суб'єктів освітнього процесу; реорганізації системи механізмів надання послуг підтримки тощо, внаслідок чого кожен освітній заклад має стати комфортним навчальним середовищем для кожної дитини.

Таким чином, набуває актуальності питання вдосконалення роботи мережі інклюзивно-ресурсних центрів (ІРЦ), які є ключовими в наданні ресурсної (сервісної) підтримки закладам освіти, де впроваджено інклюзивне

навчання. Це стає особливо важливим на новому етапі розвитку системи освіти для дітей з особливими освітніми потребами.

Вирішення складних завдань, які стоять перед інклюзивно-ресурсними центрами в умовах сучасних викликів, вимагає підвищення професійного рівня фахівців (консультантів) ІРЦ. У контексті цього завдання постає важливість використання потенціалу установ післядипломної освіти, діяльність яких зосереджена на покращенні професійних навичок, підвищенні кваліфікації, розробленні та реалізації освітніх програм та методичних матеріалів, які відповідають практичному запиту освітян.

Поява потреби в оновленні та сучасній модернізації системи вищої та післядипломної педагогічної освіти стає все очевиднішою, причому це стосується як змісту освіти, так і її організаційних аспектів та використовуваних освітніх технологій.

В ході дослідження питання підвищення фахової компетентності фахівців (консультантів) інклюзивно-ресурсних центрів дисертанткою було розроблено та уточнено деякі аспекти теоретичних та методичних доробок, враховуючи особливості освітнього середовища України, пов'язані з триваючою війною.

Отже, реалізація завдань дослідження забезпечує цілковите втілення мети наукової розвідки.

З огляду на зазначене, актуальність дисертаційної роботи Полупанової Яни Миколаївни «Організаційно-методичне забезпечення діяльності фахівців (консультантів) інклюзивно-ресурсних центрів в умовах викликів сьогодення» не викликає сумніву.

Акцентуючи на ключових досягненнях дисертаційного дослідження, необхідно виокремити результати з безумовною новизною, а саме:

- здійснено системний аналіз ресурсної підтримки інклюзивного навчання, обґрунтовано організаційно-методичне забезпечення діяльності фахівців (консультантів) інклюзивно-ресурсних центрів в умовах викликів

сьогодення, що охоплює нормативно-правові основи, організаційні особливості діяльності ІРЦ, підвищення кваліфікації фахівців;

- визначено теоретичні та методичні основи підвищення кваліфікації педагогічних працівників – фахівців (консультантів) інклюзивно-ресурсних центрів, що втілено в авторській освітній програмі, яка передбачає варіативність навчальних планів для різних категорій слухачів (директорів ІРЦ, вчителів-дефектологів, вчителів-логопедів, вчителів-реабілітологів, практичних психологів); в останній редакції програми враховано зміни, зумовлені карантинними обмеженнями, військовим станом тощо;

- поглиблено та уточнено: сутність поняття «сервісна (ресурсна) підтримка інклюзивного навчання» як системи заходів, спрямованої на психолого-педагогічний супровід професійної діяльності педагогів закладів освіти з інклюзивним навчанням, батьків / законних представників, дітей з ООП;

- історичні аспекти діяльності консультативно-діагностичної служби на теренах України з акцентом на зміну підходів до визначення освітніх труднощів та потреб (від медичного діагнозу до стандартизованих міжнародних методик, врахування індивідуальних особливостей розвитку та бар'єрів в освітньому середовищі);

- регіональний досвід ресурсної підтримки інклюзивного навчання Дніпропетровської області, зокрема в умовах сучасних викликів (Комунальний заклад вищої освіти «Дніпропетровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради, ресурсний центр підтримки інклюзивної освіти, мережа ІРЦ);

- подальшого розвитку набули: моделювання співпраці фахівців (консультантів) ІРЦ та педагогів закладів загальної середньої освіти (принципи, завдання, форми та методи роботи, зокрема в умовах змішаного та дистанційного навчання, технологічні аспекти узгодження висновку про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини в ІРЦ та

індивідуальної програми розвитку дитини в закладі освіти та ін.) як важливої умови ефективності інклюзивного навчання;

- нормативно-правові основи та організаційні особливості діяльності ІРЦ в умовах викликів сьогодення, зокрема аспекти психологічної підтримки учасників освітнього процесу, кваліфікованого супроводу осіб, які вимушено змінили місце проживання, надання послуг в змішаному та дистанційному форматі, визначення потреб дітей, які зазнали психологічної травми, стали свідками трагічних подій тощо.

Дисертацію виконано відповідно до науково-дослідних тем відділу освіти дітей з порушенням слуху Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України – «Теоретико-методичні засади навчання дітей з порушеннями слуху в умовах модернізації освіти», 2018-2020 рр.; «Науково-методичне забезпечення навчання дітей раннього та дошкільного віку з порушеннями слуху», 2021-2023 рр. Тему дисертації затверджено вченою радою Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України (протокол №3 від 05 березня 2020 р.)

Практичне значення результатів дослідження полягає у розробленні та впровадженні в процес післядипломної підготовки освітньої програми підвищення кваліфікації педагогічних працівників інклюзивно-ресурсних центрів, якою передбачено варіативні навчальні плани для різних категорій фахівців ІРЦ: директорів, вчителів-дефектологів, вчителів-логопедів, вчителів-реабілітологів, практичних психологів. Зміст програми оновлюється із врахуванням результатів обговорення зі стейкхолдерами кожного навчального року.

Також за участі Яни Миколаївни розроблено та упроваджено: освітня програма підвищення кваліфікації педагогічних працівників «Основи організації та забезпечення впровадження інклюзивного навчання на рівні закладу освіти» (2023 р.); освітні програми підвищення кваліфікації за різними напрямками організації інклюзивного навчання «Стратегії просування

інклюзивної практики» (2021 р.), «Інклюзивна освіта: сутність, завдання та принципи» (2021 р.), «Інклюзивна компетентність педагога: практичний аспект» (2021 р.), «Командний підхід у роботі з дітьми з ООП в інклюзивному закладі освіти» (2022 р.); методичні рекомендації для педагогів та фахівців (консультантів) ІРЦ, в яких узагальнено досвід діяльності інклюзивно-ресурсних центрів Дніпропетровської області, зокрема в умовах сучасних викликів (організація роботи в дистанційному та змішаному форматі, психологічна підтримка під час війни тощо).

Результати дослідження можуть бути використані для оновлення освітніх програм із підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних працівників (вихователів, асистентів вихователів, вчителів, асистентів вчителів, фахівців (консультантів) інклюзивно-ресурсних центрів та ін.), а також лекцій, практичних і семінарських занять з навчальних дисциплін «Організація інклюзивного навчання», «Інклюзивно-ресурсні центри у системі супроводу дітей з ООП» тощо у закладах вищої та післядипломної освіти.

Вірогідність результатів дослідження забезпечується послідовною реалізацією теоретичних положень у вирішенні завдань дослідження; об'єктивним аналізом наукових джерел та законодавчих документів; використанням валідних і надійних взаємодоповнюючих методів, що відповідають меті та завданням дисертаційної роботи; поєднанням кількісного та якісного аналізу отриманих даних; ефективністю експериментальної роботи, що проведена в умовах реального освітнього процесу закладів післядипломної педагогічної освіти.

Достовірність результатів роботи підтверджується широким оприлюдненням й апробацією основних положень та результатів дослідження на науково-практичних заходах міжнародного, всеукраїнського та регіонального рівнів, шляхом обговорення на засіданнях відділу освіти дітей з порушеннями слуху Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України.

Оцінюючи зміст й завершеність дисертації Полупанової Яни Миколаївни «Організаційно-методичне забезпечення діяльності фахівців (консультантів) інклюзивно-ресурсних центрів в умовах викликів сьогодення» відмітимо, що вона є цілісним структурованим дослідженням, зберігає логічну послідовність та комплексність викладення матеріалу як на рівні роботи в цілому, так і в межах кожного окремого розділу. Дисертація написана державною мовою, з використанням прийнятної сучасної термінології. Повний обсяг дисертації викладено на 379 сторінках, із них основного тексту – 209 сторінок. Робота складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (172 найменувань на 14 сторінках) і додатків (на 138 сторінках тексту міститься 6 таблиць, 14 рисунків).

Перший розділ дисертаційної роботи окреслює засадничі положення сервісної (ресурсної) підтримки дітей з особливими освітніми потребами. Зокрема, авторкою визначено теоретичні основи системи сервісної (ресурсної) підтримки в інклюзивному навчанні, що базуються на сучасних методологічних підходах. Розкрито нормативно-правові засади діяльності ІРЦ, поглиблено та уточнено сутність поняття «сервісна (ресурсна) підтримка інклюзивного навчання». Наголошено на новаціях в роботі мережі інклюзивно-ресурсних центрів України, що пов'язані з розширенням кола завдань через карантинні обмеження та повномасштабне вторгнення.

У першому розділі дисертаційної роботи проаналізовано процес формування мережі інклюзивно-ресурсних центрів України в контексті освітньої реформи, включаючи початкові ініціативи (перший етап відображає початкові кроки у впровадженні ідеї інклюзії; розкрито досвід пілотних проектів, створення інклюзивних груп та класів; початок розгляду питань, пов'язаних з організацією сервісної (ресурсної) підтримки інклюзивного навчання; наголошено на стратегічній реформі діагностичної служби країни); основні кроки (на сучасному етапі відбувається активне розширення

інклюзивного навчання, формування мережі інклюзивно-ресурсних центрів, розроблення освітніх програм та залучення фахівців для підтримки дітей з різними освітніми труднощами та потребами); стратегічні перетворення (цей етап відображає подальшу розбудову мережі ІРЦ; розвиток стратегій поширення передової педагогічної практики фахівців (консультантів) ІРЦ, а також вдосконалення ресурсної підтримки інклюзивного навчання).

У межах другого розділу дисертаційної роботи *«Організаційні аспекти розгортання системи інклюзивно-ресурсних центрів в Україні»* проведено ретельний аналіз нормативного забезпечення, що безпосередньо регламентує діяльність мережі інклюзивно-ресурсних центрів України. Під час дослідження кадрового потенціалу мережі інклюзивно-ресурсних центрів окреслено умови фахової підготовки та перепідготовки кадрів, які працюють у цих центрах. Розглянуто наявність можливостей професійного розвитку та навчання для фахівців (консультантів) інклюзивно-ресурсних центрів.

Актуалізовано досвід ресурсної підтримки інклюзивного навчання в Дніпропетровській області. Представлено кращі практики реалізації професійної діяльності інклюзивно-ресурсних центрів регіону.

Третій розділ рецензованої роботи *«Дослідно-експериментальна перевірка ефективності забезпечення діяльності спеціалістів ІРЦ в інклюзивному освітньому середовищі»* також заслуговує на позитивну оцінку. Розроблено та експериментально перевірено освітню програму підвищення кваліфікації педагогічних працівників – фахівців (консультантів) інклюзивно-ресурсних центрів (затверджено вченою радою КЗВО «Дніпропетровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради, 2023 р.). Метою освітньої програми є підвищення професійної компетентності фахівців (консультантів) інклюзивно-ресурсних центрів із врахуванням сучасних викликів. Вирішення завдань підвищення кваліфікації передбачало формування *мотиваційно-ціннісної, операційно-діяльнісної і рефлексивно-оцінювальної* складових діяльності фахівця ІРЦ.

Аналіз результатів дослідження, представлений дисертанткою, демонструє ретельність проведеної експериментальної роботи та підкреслює ефективність авторської освітньої програми підвищення кваліфікації педагогічних працівників – фахівців (консультантів) інклюзивно-ресурсних центрів.

Варто зазначити, що розроблені авторкою робочі протоколи для проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку дитини фахівцями (консультантами) інклюзивно-ресурсних центрів, представлені у додатках, є значущими для практики спеціальної освіти.

Дисертаційна робота Яни Миколаївни Полупанової свідчить про проведення ретельної пошукової та аналітичної діяльності, а також опрацювання та систематизацію значного обсягу інформації. Її дослідження відзначається глибоким обґрунтуванням наукових тез, висновків та рекомендацій. Оцінка змісту цього дослідження дозволяє зробити висновок, що поставлена мета була досягнута в процесі вирішення основних завдань, а сама дисертація є цілісною науковою кваліфікаційною роботою.

Слід зазначити, що під час роботи з дисертацією порушень вимог не виявлено, текст роботи оригінальний. Аналіз публікацій дисертантки засвідчив їх відповідність вимогам щодо оприлюднення результатів дослідження.

Основні результати дослідження викладено в наукових працях, зокрема: 6 одноосібних статей у наукових фахових виданнях категорії Б (у тому числі ті, які індексуються у міжнародних наукометричних базах Index Copernicus та ін.); 1 колективна монографія; 1 стаття у зарубіжному науковому періодичному виданні; 11 тез доповідей у збірниках матеріалів конференцій публікацій апробаційного характеру.

Загалом позитивно оцінюючи наукове і практичне значення здобутих дисертанткою результатів, відзначимо окремі дискусійні положення та висловимо деякі зауваження й побажання до змісту роботи:

1. У першому розділі роботи «Засади положення сервісної (ресурсної) підтримки в освіті осіб з особливими освітніми потребами», (параграф 1.1.) системно представлені нормативно-правові основи функціонування інклюзивно-ресурсних центрів на теренах України, зокрема актуальні міжнародні документи (Конвенції ООН, Доктрина розвитку освіти, Всесвітня декларація про освіту для всіх тощо), водночас доцільним видається здійснення першою чергою теоретичного аналізу проблеми діяльності інклюзивно-ресурсних центрів, відповідно подання на початку тексту параграф 1.1. теоретичних основ, понятійно-категоріального апарату дослідження.

2. Однією з позицій наукової новизни дослідження є «визначення теоретичних та методичних основ підвищення кваліфікації фахівців (консультантів) інклюзивно-ресурсних центрів», такі аспекти є актуальними, міждисциплінарними (016 Спеціальна освіта та 015 Професійна освіта), що є позитивним. В роботі питанню підвищення кваліфікації педагогічних працівників приділено значну увагу, зокрема представлено авторську освітню програму, водночас, можливо доцільно було б більш глибоко проаналізувати теоретичні аспекти питання професійної кваліфікації педагогічних працівників.

3. Дисертанткою логічно визначено складники організаційно-методичного забезпечення діяльності інклюзивно-ресурсних центрів, що охоплює нормативно-правові основи, організаційні особливості та освітні програми підвищення кваліфікації фахівців. У роботі ґрунтовно проаналізовано ключові нормативні документи, процес структурно-організаційного становлення інклюзивно-ресурсних центрів на етапі реформування освітньої системи, кадрове забезпечення мережі ІРЦ, водночас недостатньо представлено узагальнені результати такого аналізу щодо особливостей організації діяльності ІРЦ на сучасному етапі.

4. Позитивним аспектом роботи є те, що авторка розкриває особливості забезпечення діяльності фахівців (консультантів) інклюзивно-ресурсних

центрів в умовах сучасних викликів, зокрема в умовах воєнного стану, і це прослідковується у кожному розділі роботи. Водночас, в описі моделі співпраці фахівців (консультантів) ІРЦ та педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням (параграф 3.4.) такі аспекти недостатньо враховані.

Разом з тим, висловлені зауваження та побажання не впливають на загальну позитивну оцінку рецензованої роботи і є предметом наукової дискусії.

ВИСНОВОК

З огляду на вищезазначене вважаємо, що дисертаційне дослідження Полупанової Я.М. «Організаційно-методичне забезпечення діяльності фахівців (консультантів) інклюзивно-ресурсних центрів в умовах викликів сьогодення» відповідає вимогам до оформлення дисертацій, порядку присудження наукового ступеня доктора філософії, затвердженими Наказом МОН України від 12.01.2017 №40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України №759 від 31.05.2019) і постановою КМ України від 12.01.2022 №44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (із змінами, внесеними згідно Постанови КМ України №341 від 21.03.2022 року), а її автор – Полупанова Яна Миколаївна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії PhD галузі знань 01 Освіта/Педагогіка зі спеціальності 016 Спеціальна освіта.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри дефектології
та фізичної реабілітації
Державний заклад «Південноукраїнський
національний педагогічний
університет імені К.Д. Ушинського»

Ольга ФОРОСТЯН